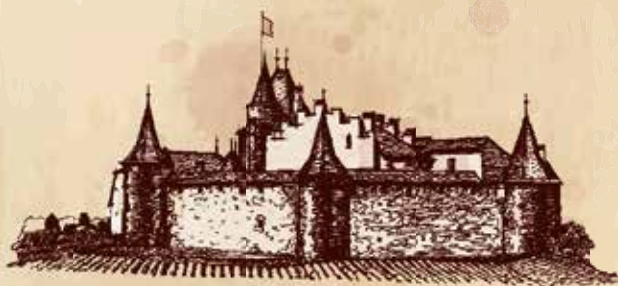

Een gedoofte zon?

**“Wie zich nu nog
beroeven op Calvin
en Luther verschansen
zich in het bolwerk
van de Reformatie”**

Het hoge woord is eruit: “De klassieke schriftleer brengt je niet bij vrouwelijke oudsten en homorelaties”. Hoogleraar Ad de Bruijne vindt er geen doekjes meer om en zegt het onomwonden, in een column in het *ND* van 11 februari. De Bruijne vindt dat er hoognodig achterstallig onderhoud verricht moet worden aan die klassieke Schriftleer. Wie zich verschansen in het bolwerk van de Reformatie zijn stil blijven staan. Wie zonder vernieuwde Schriftleer naïef meebewegen met de tijd doen aan zelfbedrog.

Bij vrouwelijke oudsten en homorelaties kom je alleen uit wanneer je “de menselijke, historische en culturele factoren in de Schrift laat meewegen op een manier die destijds nog achter de horizon lag”. In deze cruciale zin worden de contouren van De Bruijnes onderhoudsplan zichtbaar.

In een tweetal artikelen wil ik naar die contouren kijken. Het eerste artikel draait om de vraag *waarom* De Bruijne meent dat er sprake is van achterstallig onderhoud. Het tweede stelt de vraag wat zijn onderhoudsvoorstel oplevert.

1 *ND*, zaterdag 13 januari 2018.

2 Sommigen gebruikten het beladen woord *Schriftkritiek*. Er verscheen zelfs een goed boek onder de alarmerende titel *Het Woord in geding*, 2022.

3 Overigens leefden deze inzichten niet alleen bij de reformatoren, maar ook bij de kerk van alle eeuwen daarvoor. En niet het minst: ook bij onze Heer Jezus Christus.

Streven

Deze dingen houden De Bruijne al langer bezig. Eerder schreef hij dat hij allerm minst het Schriftgezag wil relativëren, maar juist de *sluipende* relativering ervan de wind uit de zeilen wil nemen:¹

Denk niet dat ik blind ben voor de risico's daarbij. Ik kan wakker liggen van het misbruik dat onze oude natuur – ook mijn oude ik – hiervan wil maken. Maar ik lig ook wakker als ik zie hoe christenen vandaag ineens al hun vertrouwen in de zeggingskracht van Gods woord in de uitverkoop doen. Absolutisme inzake tijdloze waarheden kan zomaar omslaan in relativisme, waarbij de concrete gehoorzaamheid aan Gods woord verwaait. Dat keer je niet door de vragen uit de weg te gaan en alle absoluutheden nog eens krachtig te herhalen. Dat werkt dit relativisme juist in de hand. Beter is het om te vertrouwen op de kracht van Gods woord en zo eerlijk door te denken over de menselijke dimensie daarvan. Daarom poneer ik soms vrijmoedig dat wij meer weten dan Paulus.

Helderheid

In het nabije verleden waarschuwden velen dat mét de veranderde visie op vrouwen in alle ambten en op de ruimte voor homoseksuele relaties een andere visie op de heilige Schrift meekwam.² Maar in alle toonaarden werd ontkend dat dat zou gebeuren. De Bruijne evenwel prikt alle geruststellende woorden als een zeepbel door. Ze blijken niet meer dan een rookgordijn te zijn geweest om een andere Schriftvisie te verhullen.

De Bruijne prikt alle geruststellende woorden als een zeepbel door

De resolute helderheid van De Bruijnes uitspraken is dan ook winst. Maar ze komt wel te laat, want ondertussen zijn de Nederlandse Gereformeerde Kerken in het pak genaaid. Met de ter synode zo genoemde 'wettige exegeze' is wel degelijk een veranderde Schriftvisie geïmplementeerd. Niet expliciet, maar

verscholen in de genomen besluiten golft een nieuwe omgang met de Bijbel mee.

Getuigenis

De klassieke Schriftleer neemt het 'zelf-getuigenis' van de heilige Schrift als uitgangspunt. De Nederlandse Geloofsbelijdenis zegt het zo:

We belijden dat dit Woord van God *niet is voortgekomen uit de wil van een mens, maar dat mensen, door de Heilige Geest gedreven, van Godswege gesproken hebben*, zoals de apostel Petrus zegt (2 Petr. 1:21), Art. 3.

Wij ontvangen al deze boeken, en deze alleen, als heilig en canoniek, om ons geloof daarnaar te richten, daarop te gronden en daarmee te bevestigen. En zonder in enig opzicht te twifelen geloven wij alles wat ze bevatten, Art. 5.

Daarom is het de mensen, zelfs al waren het apostelen, niet geoorloofd anders te leren dan ons reeds geleerd is door de Heilige Schrift, *zelfs niet een engel uit de hemel*, zoals de apostel Paulus zegt (Gal. 1:8), Art. 7.

Goddelijke oorsprong

Volgens de reformatoren maakt God in zijn Woord zichzelf duidelijk bekend. Hij drukt zich verstaanbaar uit. Hij demonstreert Wie Hij is en wat Hij met ons voor heeft, en dankzij zijn bijzondere zorg voor ons en ons behoud is zijn geopenbaarde Woord op schrift gesteld.³

Om zijn Woord te begrijpen hoef je niet een speciale opleiding te hebben gevolgd of theoloog te zijn. Ieder die oren heeft en met geloofsogen leest, kan het verstaan en met mond en hart gaan belijden wat de Geest in de Schrift zegt. Niet voor niets werkte Luther tientallen jaren aan een Bijbelvertaling die de gewone man en vrouw moesten kunnen lezen.

De goddelijke oorsprong brengt ook het goddelijk gezag met zich mee. Daarom moeten we de Bijbel vol ontzag aanvaarden. Volgens de apostel is eigenmachtige uitleg onacceptabel.

Stilstand?

De Bruijne framet nu het vasthouden aan deze Schriftleer negatief als het canoniseren van achterhaalde menselijke me-

De Bijbel wordt dan zomaar een oude tekst die geen overtuigend gezag meer heeft

ningen uit een ver verleden. Wie zich nog beroepen op Calvijn en Luther “verschansen zich in het bolwerk van de Reformatie en verzanden in stilstand”. Zo’n achterhaalde, defensieve positie kun je beter opgeven en verlaten.

Maar De Bruijne moet toch beseffen dat het er in het geheel niet om gaat om de Reformatie van de 16^e en 17^e eeuw te sanctioneren of de menselijke mening van een zekere Luther of ene Calvijn uit het verre verleden te canoniseren? Dat zou zelfs tegen het kerkelijk belijden ingaan (art. 7 NGB)!

Menselijk?

Waarom vindt De Bruijne de klassieke Schriftleer achterhaald?

Omdat nieuwe ontwikkelingen en uitdagingen zich hebben aangediend sinds de Reformatie.

In de Verlichting kwam de mens met zijn denkvermogen en ‘gezonde’ verstand centraal te staan.⁴ Dankzij wetenschap en techniek nam de kennis en beheersing van zaken enorm toe. En inmiddels weten wij veel meer over de tijden en culturen rond de Bijbel. De Bruijne signaleert dat mensen individueler en mondiger werden, historisch en cultureel bewustzijn ontwikkelden en besef van relativiteit kregen. En dat ze steeds meer beseften dat God spreekt door mensen. “De menselijke kant van de Bijbel kwam sterker dan ooit in beeld.”⁵

Juist dat laatste punt leidt volgens De Bruijne tot nieuwe vragen. En hij verwijt behoudende ‘bijbelgetrouwen’ dat ze daarvoor weglopen. Zij laten de “menselijke, historische en culturele factoren in de Bijbel” niet meewegen.

Maar De Bruijne lijkt daarbij afstand te nemen van wat Luther, Calvijn en anderen ten diepste bezielde en wat gereformeerden alle eeuwen door heeft gedreven: “de Heilige Schrift is een helder schijnend licht en de prediking is de uitstraling van dat licht”.⁶ Hij lijkt te vergeten dat de belijdenis juist zegt dat dit Woord van God niet is voortgekomen uit de wil van een mens.

Maar als dat uitgangspunt wordt losgelaten, wordt de Bijbel zomaar een oude tekst die geen overtuigend gezag meer heeft. Je kunt zomaar het gevoel krijgen dat de Bijbelse boodschap minder bij je past. Je kunt wat God zegt afdoen als maar een mening uit vroegere tijden. Zo dient inderdaad het relativisme zich aan, “waarbij de concrete gehoorzaamheid aan Gods woord verwaait”.

Suggestief

Minder behoudende ‘bijbelgetrouwen’ als Kuijper en Bavinck, zegt De Bruijne, paktten echter moedig de vragen op. Met de typering ‘moedig’ lijkt De Bruijne te suggereren dat hij zich in het spoor van deze mannen beweegt. Dat waag ik te betwijfelen. In hun reactie bleven zij in ieder geval in het spoor van Christus, de oude kerk en de reformatoren: God laat zich duidelijk kennen in de Bijbel. De Schrift komt naar ons toe met goddelijk gezag. Daarom moeten we ons houden aan wat de Bijbel zelf zegt.

Bavinck bijvoorbeeld heeft enorm geworsteld met de dominante Schriftvisie van zijn tijd. De Ethischen gingen drijven op ‘de Geest’, die zich eigenlijk manifesteerde in hun eigen menselijke geest. De menselijke ervaring en ratio bepaalde wat wel of niet aanvaardbaar was. Uiteindelijk hielden ze slechts een selectie uit de Bijbel over. Bavinck daarentegen hield vast aan de eeuwenoude belijdenis van de kerk over de heilige Schrift en bleef net als Luther en Calvijn de Geest verbinden aan het Woord. De Geest zuivert en stuurt door middel van de Schrift de menselijke ratio, ervaring en emotie.

Uiteraard gaven Kuijper en Bavinck niet de afdoende antwoorden voor altijd en overal. Toch behandelden velen hun voorstellen als de ultieme waarheid, zo meent De Bruijne. Slechts enkelingen – Bremmer, De Jong, Trimp, Oosterhof, Versteeg en Loonstra – beseften dat de bezinning op de Schrift nog altijd onvolledig was. Ook hier komt de suggestie mee dat De Bruijne zich voegt in het spoor van deze theologen en dat ook zijn inbreng bijdraagt aan het ‘achterstallig onderhoud’ aan de Schriftleer.

Selectief

Wie het theologisch landschap een beetje kent, ziet dat de rij namen selectief is. Zo verzwijgt De Bruijne de naam van J. van Bruggen, die de moderne hermeneutiek typeerde als een ‘toverstaf’.⁷

En anders dan De Bruijne suggereert, wordt er wel degelijk onderhoud gepleegd, bijvoorbeeld in het recente boek van H. van den Belt: *Geestspraak*.⁸ Ondertussen confronteert De Bruijne zich niet met bezwaren die tegen zijn visie zijn ingebracht.

Dat De Bruijne de naam van zijn en mijn leermeester Trimp noemt, wekt misschien vertrouwen, maar je kunt Trimp niet voor de kar spannen van een benadering, die de “menselijke, historische en culturele factoren laat meewegen op een

manier die destijds nog achter de horizon lag”. Integendeel, bij zijn afscheid als hoogleraar in een afgeladen Stadsgehoorzaal in Kampen gaat hij daar in zijn laatste rede dwars voor liggen.

De zon gedooft?

In een afzonderlijke bijlage bij dit artikel geef ik een beknopte weergave van Trimps zienswijze. Kern daarvan is dat de Bijbeltekst helder als de zon Gods gezag en bedoeling uitstraalt. Maar de hedendaagse cultuur en theologie menen dat de Bijbel niet in staat is om historische en culturele afstanden te overbruggen. Zo heeft de verlichte(!) mens van de twintigste eeuw de zon, ons levenslicht, gedooft. Vervolgens ontsteken we de ‘toverlantaarn’ van de interpretatie. Feitelijk kan God niet om ons en onze interpretaties en dialogen heen, wil Hij nog meedoen in onze cultuur. “Wanneer wij niet langer interpreteren, sterft de componist van de partituur die wij ‘bijbel’ noemen.”

Het gaat wel ergens over! Een gedooft zon en uiteindelijk ... een stervende God. Dat is uitdrukkelijk niet wat De Bruijne beoogt. Integendeel. Te midden van absolutisme en relativisme wil hij helpen te vertrouwen op de kracht van Gods Woord en zo eerlijk door te denken over de menselijke dimensie daarvan. Maar is dat ook gelukt? Daarom (in een volgend artikel) de vraag of de zon van Gods Woord inderdaad krachtig blijft schijnen. Het is een vraag van levensbelang. ■

- 4 Zie daarover A. van de Beek, *Ego* en Carl Trueman, *Een vreemde nieuwe wereld*.
- 5 Aan die menselijke kant van de Bijbel besteedt De Bruijne veel aandacht, zie zijn hoofdstuk in *Gereformeerde hermeneutiek vandaag*. Zoveel, dat ik de indruk krijg dat de Gééstelijke (pneumatologische) kracht eronder bedolven dreigt te worden. Is bij hem de Bijbel nog voluit Gééstspraak?
- 6 Zie C. Trimp, *Het leerambt niet verspelen!*, Barneveld, 1993, p. 14.
- 7 Trimp, a.w., verwijst op p. 30, noot 75 naar J. van Bruggen, *Het lezen van de Bijbel*, Kampen 1981, p. 19: “Hermeneutiek is geen toverstaf waardoor het dode (= de tekst, jw.) beweegt, maar een leesbril. Een leesbril laat zien wat er al staat”.
- 8 Maar dat is een ander soort onderhoud dan De Bruijne bedoelt. Van den Belt plaatst in *Geestspraak*, Utrecht 2024, fundamentele en kritische opmerkingen bij het gevaar dat de Schrift verandert van kritische instantie naar een ‘echo van onze eigen religieuze gevoelens’ (p. 228), bij de wending naar de taal (p. 263) en bij een ‘theodrama’ dat zich losmaakt van de tekst van de Bijbel of zelfs daarmee in strijd komt: “Als we onze geest met Gods Geest verwarren, wordt het theodrama echt een drama” (p. 270).

**Zo heeft de verlichte(!)
mens van de twintigste
eeuw de zon, ons
levenslicht, gedooft**

Het licht van de toverlantaarn

Professor C. Trimp heeft in zijn afscheidsrede een indringende waarschuwing nagelaten.¹

De titel luidde *Het leerambt niet verspelen!* Met een uitroepteken. Het ging hem, zoals de ondertitel zegt, om *De uitstraling van de Schrift in de bediening van het Woord*.

Vanwege de blijvende actualiteit geeft ik een samenvatting.

Helder

Trimp vertelt over een felle pennenstrijd tussen Luther en Erasmus. Het eigenlijke onderwerp was de 'vrije wil', maar ook het predikambt kwam ter sprake. Erasmus vindt dat de prediking niet meer moet zijn dan een morele wegwijzing. De Bijbel bevat namelijk veel wat wij niet kunnen begrijpen. Eigenlijk kunnen we alleen de ethische instructies volgen. Luther verzet zich daar heftig tegen. Góð is wel ondoorgroendelijk en onnaspeurlijk (Rom. 11:33), maar de Bijbel is dat niet. De heilige Schriften zijn een geestelijk licht, dat veel helderder is dan de zon. Dat is geen *conclusie* die Luther verbindt aan allerlei waarneembare kenmerken van de Bijbel, het is zijn *uitgangspunt*, gebaseerd op zijn overtuiging dat de Heilige Geest de auteur is. De helderheid ('claritas Scripturae') is een *actie* die van de Heilige Geest uitgaat en waarbij Hij de prediking inschakelt. Zeker, er zijn moeilijke en duistere plaatsen in de Bijbel, en er is veel interpretatie nodig, maar de Bijbel is ons gegeven om zonder terughoudendheid verkondigd te worden. De prediking is een zaak van leven en dood, waarin Gods onbegrijpelijke ontferming haar gestalte krijgt onder de mensen.

Actueel?

Trimp stelt vervolgens de vraag of de hedendaagse theologie nog geïnteresseerd is in een prediking die functioneert in het kader van de 'klaarheid' der waarheid. Luther zag in de Schrift een duidelijk centrum, kende de ene Auteur, geloofde in de eenheid van de Schrift en kon daarom ook spreken over de leer van de Schrift en het leerambt van de kerk. Voor onze generatie zijn dat klanken uit een ver verleden. De preek wordt niet meer gezien als bediening van het Woord van God. En in de theologische faculteiten zou men Luther veel te conservatief en veel te vroom vinden. De man heeft geen deel aan de verworvenheden van de Verlichting en haar Bijbelkritiek. Hij gelooft nog in de goddelijke herkomst van de Bijbel en de nabijheid van God in de prediking van het Woord.

Interpretatie

We leven in een tijd van ongekende secularisatie. Meer dan ooit is elke vorm van verwaarlozing van de leer der Schriften een levensgevaarlijk spel, zegt Trimp. Maar er lijkt geen zicht op herstel van deze leer aan de theologische instituten. De *claritas Scripturae*, die de leer en de prediking tot een stralend licht maakt, lijkt een vergeten hoofdstuk in dogmatiek, uitleg en preekkunde.

Dat betekent dat de verlichte(!) mens het licht, dat helderder is dan dat van de zon, heeft gedooft! Hij heeft de aarde losgehaakt van haar zon. Vervolgens steekt hij overal lantaarns op, de toverlantaarns² van de 'interpretatie', waarvan men hoge verwachtingen heeft.

Trimp ontkent niet dat er veel te 'interpreteren' valt ten aanzien van de tekst van de Bijbel. Maar hij noemt twee voorwaarden. Alle interpretatie:

- moet een heldere doelstelling hebben, namelijk de verkondiging. Verkondiging is *bediening van het Woord*;

- moet de aard van de Bijbeltekst respecteren en zich door de Bijbel zelf laten normeren. Dit werk is gericht op de 'heilige letters' van de door God geademde Schriften (2 Tim. 3:16).

Creatief

In onze cultuur wordt interpretatie echter een autonome onderneming, die zich niet laat normeren en sturen door de Schrift. De Bijbel is immers zelf ook maar een bundel (her)-interpretaties, onder woorden gebracht door verre voorgelachten, en is niet in staat historische en culturele afstanden te overbruggen. Daarom is het onze taak om door de dialoog – tussen voorgelacht en nageslacht en tussen de tijdgenoten onderling – onze beleving en onze traditie met elkaar te verbinden.

Die dialoog is in principe een gesprek-zonder-eind, waarin we niet alleen de tekst moeten waarnemen, maar ook de *context* interpreteren, dat wil zeggen: de complete cultuurontwikkeling, zowel van de oude tekst als van onszelf.

De kerk heeft geen vaststaande leer meer en de predikant is niet meer 'dienaar van het Woord', maar gespreksleider in de dialoog. Hij nodigt zijn hoorders uit om niet passief te luisteren, maar om *creatief* deel te nemen aan het interpretatiegebeuren en via een herinterpretatie hun eigen geloofsbeleving te verbinden aan een Bijbeltekst. De preek kan daarbij behulpzaam zijn door vanuit de Bijbel verhalen aan te reiken of door losse taferelen te produceren, waarin wij figuren aantreffen waarmee we ons kunnen identificeren.

Semi-pelagianisme

Er is geen plaats meer voor het zich laten gezeggen, voor het *horen* van het geloof. In plaats daarvan worden mensen aan het werk gezet om hun eigen 'interpretatie' te componeren, en wordt gesteld dat God via deze vertolking van mensen spreekt. Feitelijk kan Hij dus niet om onze interpretaties heen. Wanneer wij niet langer interpreteren, sterft de componist van de partituur, die wij 'bijbel' noemen.

Zo zien we hoe autonome interpretatie, die de helderheid van de Schrift ontkent, een hefboom wordt voor een ragfijn semi-pelagianisme³ in de leer omtrent het kennen van God. Ten diepste wordt de gerechtigheid van Christus ingeruild voor de eigen inbreng in de relatie met God. Het is de waan van onze dagen – even triest als hoogmoedig.

Gehoorzaam

We doen er volgens Trimp goed aan om ons tegenover deze hoogmoedige pretenties te laten onderrichten door de wijsheid van Luther. Voor hem vormde de *claritas Scripturae* de motor tegen het semi-pelagiaanse denken van Erasmus. Hij sprak over een gemeente die van luisteren weet, omdat zij zoveel moet ontvangen.

Voor de kerken van de Reformatie was de leer van het Woord van God niet maar één van de interpretaties van de heilige Schrift. Zij verkondigden de gehoorzaamheid van het geloof. Dát bracht het grote conflict tussen Luther en Erasmus en tussen vele anderen. Wij moeten dus niet tégen de twintigste eeuw en vóór de zestiende eeuw kiezen, en evenmin het omgekeerde doen. Wij moeten in de twintigste eeuw ons aan het apostolische Woord onderwerpen. Dat is het enige middel om te ontkomen aan het grote drama dat zich voltrekt.

Vrijmoedig

Vanuit de zestiende eeuw komt naar ons de vraag toe waarom *wij* ons zouden schamen voor het evangelie, ten overstaan van de redetwisters van *deze* tijd. Waarom zouden *wij* ons conformeren aan de geest van *deze* eeuw – met haar godsbelevingen, paradigmata en interpretatiemodellen? Al draven velen met hun lantaarns heen en weer, de zon van het evangelie van de levende Christus schijnt nog steeds. Er is geen enkele reden om ons niet met vrijmoedigheid ten dienste van dat evangelie te stellen.

En wie een knecht van het evangelie wordt, zal geen 'interpret' van oude teksten zijn, maar 'verkondiger' van goede tijding. ■

1 C. Trimp, *Het leerambt niet verspelen! De uitstraling van de Schrift in de bediening van het Woord*, Barneveld 1993.

2 Een toverlantaarn is een apparaat waarmee afbeeldingen die op glas geschilderd zijn geprojecteerd kunnen worden. Dat gebeurde in een donker vertrek, aanvankelijk bij het flakkerende licht van een kaars of een olielampje.

3 Semi-pelagianisme: God en mens nemen samen deel aan het verlossingsproces. Daarbij kan God niet zonder de inbreng en medewerking van de mens. Het Pelagianisme gaat ervan uit dat de mens door de zonde niet geheel bedorven is en nog een vrije wil heeft om te kiezen tussen goed en kwaad. Hier komt de diepe, fundamentele vraag op tafel aangaande de impact van de zonde op ons menselijk denken, voelen en willen.